

Тема 3. Съобщения, сигнали, комуникационни канали.

Аналогови и цифрови сигнали и канали, описание във времева и честотна област. Информационни параметри на съобщенията и каналите

ОПИСАНИЕ НА СЪОБЩЕНИЯТА

Съобщенията, обект на предаване в телекомуникациите, биват аналогови и дискретни. **Дискретни** са съобщенията, изградени чрез набор (азбука) от краен брой символи. Такива са текстовите съобщения и данните.

Аналогови (непрекъснати) са съобщенията, изградени от безбройно много символи (използващи безкрайно дълга азбука). Такива са говорните и музикалните съобщения, тези от аналогови сензори и др. Човекът генерира основно аналогови съобщения и основните му сензори (слух, зрение, осезание) възприемат аналогови съобщения. Въпреки това, техническите средства за предаване и съхраняване на съобщения са обект на тотална цифровизация.

Съобщенията се описват обикновено само информационно чрез *количеството информация* и *информационния излишък*, които съдържат, а източниците на съобщения се описват с техните *скорост на създаване на информация (производителност на източника)* и *максималната си информационна производителност (капацитет на източника)*, както и с *информационния си излишък*.

Всяко съобщение носи информация за някаква физическа система, която може да заема различни състояния. Колкото дадено състояние е по-неочаквано (с по-малка вероятност за заемане), толкова повече информация съдържа съобщението за него. Така количеството информация се свързва със степента на неопределеност на системите и с големината на вероятността за заемане на възможните ѝ състояния.

Мярката за неопределеност на една система е нейната **ентропия**. Ако една система X има n възможни състояния $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$, които може да заема с вероятности $p_1, p_2, p_3, \dots, p_n$, **ентропията** $H(X)$, *bit* на тази система се определя по формулата

$$H(X) = - \sum p_i \log_2 p_i, \text{ bit}$$

Ако n -те състояния се заемат с равни вероятности $p_i = 1/n$, ентропията на системата ще бъде максимална

$$H(X)_{\max} = - \sum p_i \log_2 p_i = \log_2 n, \text{ bit}$$

Всяко съобщение a_i за дадена система намалява нейната неопределеност. Ако началната ентропия на системата е била $H(X)$ и след получаването на съобщението е намаляла до $H_1(X)$, то **количеството информация**, съдържаща се в съобщението, е равна на това намаление.

$$I_a = H(X) - H_1(X), \text{ bit.}$$

Ако съобщението е изяснило напълно системата, т.е. $H_1(X) = 0$, то

$$I_a = H(X), \text{ bit.}$$

Така, количеството информация в съобщение, изясняващо напълно състоянието на система с 2 равновероятни състояния, ще бъде

$$I_a = H(X) = \log_2 n, = \log_2 2, = 1 \text{ bit,}$$

а на система с 32 равновероятни състояния:

$$I_a = H(X) = \log_2 n, = \log_2 32 = \log_2 2^5 = 5 \text{ bit.}$$

Ако състоянията не са равновероятни, $I_a = H(X)$ ще се изчислява по общата формула за ентропия. Тогава

$$H(X) = -\sum p_i \log_2 p_i < H(X)_{\max} = \log_2 n, \text{ bit}$$

и количеството информация в съобщението ще е по-малко от максималното

$$I_{a \max} = H(X)_{\max}$$

т.е. все едно, че съобщението е недонатоварено с информация. За да се оцени тази недонатовареност, се въвежда мярката **информационен излишък R на източника на съобщението**

$$R = \left(1 - \frac{H}{H_{\max}}\right) \cdot 100, \%$$

В теорията на информацията под **източник на съобщение** се разбира набора (ансамбъла) от съобщенията за дадена система заедно с техните вероятности за поява. Излишъкът R очевидно е параметър и на съобщението. Съвременните говорими езици имат излишък от над 70%, защото отделните символи са свързани със сложни вероятностни връзки и така езикът може да служи при неидеални условия (напр. силен околнен шум), когато могат да се изгубят дори 70% от предаваните символи. При опростените, формализирани езици, напр. в телеграмите, този излишък достига до 90%. **Данните (цифровите съобщения) имат нулев информационен излишък и затова никакви загуби на символи (никакви грешки при предаването) не са допустими.** Понеже в телекомуникационните канали има смущения, които предизвикват грешки, се налага използване на специални шумоустойчиви кодове, които на практика въвеждат информационен излишък.

Информационна **производителност H_t (bit/s)** на източника се нарича количеството информация, произвеждана за единица време.

Капацитет на източника C_u (bit/s) се нарича неговата максимална производителност

$$C_u = H_{\max}(\text{bit/s})$$

Казаното до тук е много елементарно въведение в теорията на информацията

ОПИСАНИЕ НА СИГНАЛИТЕ

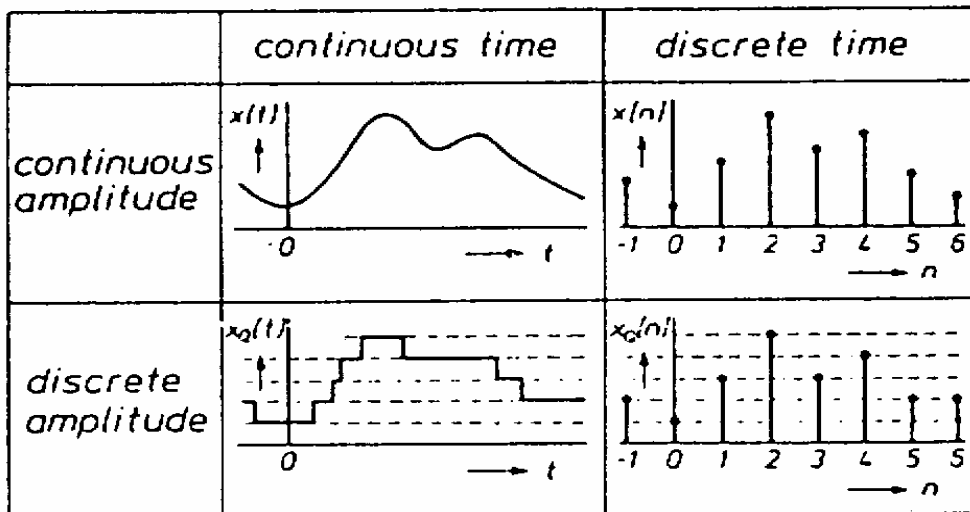
Сигнал се нарича **променяща се във времето** (в такт със съобщението) **физическа величина**, напр. електрическо напрежение или ток, интензивност на светлина, звуково налягане. Съществуват 4 типа сигнали:

а) **аналогови $x(t)$** (непрекъснати по време и по амплитуда),

б) **дискретни по време, но с аналогова амплитуда $x(n)$** , където с $n=nT$ е означено дискретизираното през интервали на дискретизация T , s , време,

в) **аналогови по време, но с дискретни (краен брой) амплитуди $x_q(t)$** , където индексът q означава **quantized** – квантуван, дискретизиран по амплитуда,

г) **цифрови $x_q(n)$** (дискретни по време и по амплитуда).

Най-често срещани в комуникациите са аналоговите и цифровите сигнали.

Сигналите се описват във **времева** и в **честотна** области, а също и в по-абстрактни области (като операторни функции, отношения на полиноми с **променлива s** – оператор на Лаплас – при аналогови сигнали и с **променлива z** – при цифрови сигнали). Информационното описание на сигналите съвпада с това на съобщенията, които те пренасят.

Описание на сигналите във времева област

Времето описание на сигналите е това, което се вижда на екрана на осцилоскопа. Сигналите във времева област могат да бъдат:

а) **периодични** (с период на повторение T),

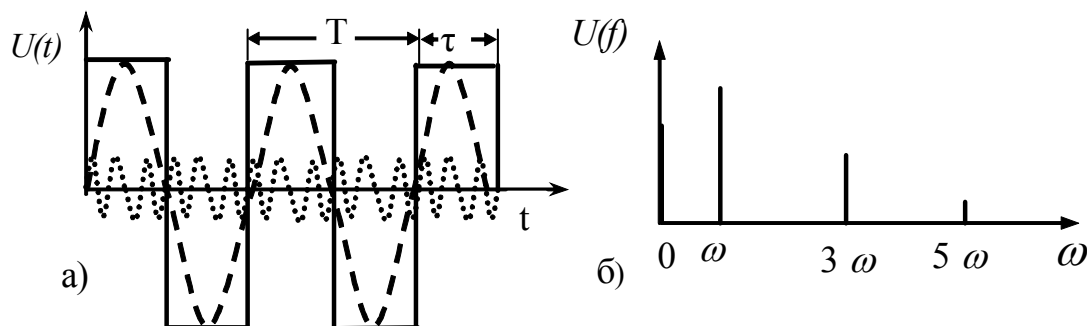
б) **непериодични**,

а в зависимост от степента на тяхната предсказуемост биват:

а) **детерминирани** – напълно предсказуеми и описвани с формула,

б) **случайни** – описвани с теорията на случайните процеси чрез различни статистически характеристики.

Детерминираниите сигнали не съдържат (не носят) полезна информация. Те са напълно описани и известни в приемната страна и могат да бъдат генерирани направо там. Сигналите, които пренасят информация, имат винаги вероятностен (случаен) характер.

Периодичен дискретен сигнал във времева (а) и честотна (б) области

Скорост на предаване B (Baud) на дискретен сигнал се нарича броят импулси (броят дискретни стойности) предавани за една секунда

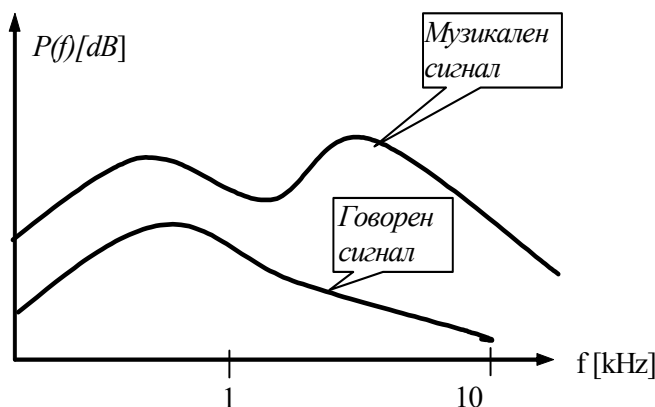
$$B = 1/\tau, \text{ Baud.}$$

Ефективна продължителност τ_e на сигнала се нарича интервалът от време, в който се разполага основната част (напр. 90%) от енергията на сигнала.

Описание на сигналите в честотна област

Детерминираниите **периодични** сигнали се описват в честотна област чрез техните **амплитуден** (виж горната фигура) и **фазов спектри**, получени чрез редове на Фурие. Периодичните сигнали имат дискретен (линейчат) спектър. Спектралното описание на неперидичните сигнали се получава от описанието във времева област чрез правото преобразуване на Фурие като **спектрална плътност**, която има непрекъснат характер.

Вместо амплитуден спектър при случайните сигнали се работи с т.нар. **енергиен спектър**, който дава представа за разпределението на енергията на сигнала за различни честоти. Той се получава по формулата на Винер-Хинчин.

а) Енергийни спектри на звукови сигнали

Ефективна ширина F_e на спектъра на сигнала се нарича лентата от честоти, в която се разполага основната част (напр. 90%) от енергията на сигнала. Съществува любопитна закономерност, свързваща параметри от честотна и времева области, съгласно която за всеки сигнал

$$F_e \tau_e = \text{const.}$$

Това означава, че:

1. Ако се скъсява сигнала, ширината на спектъра му се увеличава, защото

$$F_e = \text{const} / \tau_e.$$

2. Най-подходящи за предаване на информация са сигналите, чието произведение $F_e \tau_e$ е минимално. Такива са сигналите с камбановидна форма.

Ефективната ширина F_e на спектъра на говорните сигнали с телефонно качество е само 3.1 kHz (от 0.3 до 3.4 kHz), на музикалните сигнали с много високо (Hi-Fi) качество е около 20 kHz (от 20 Hz до 20 kHz), а с УКВ или магнетофонно Hi-Fi-качество – 12.5 kHz, на т.в. сигналите – около 13 MHz.

bit, Baud, Byte

В Изчислителната техника обикновено се работи само с двоични сигнали („единици” и „нули”) и ако те са равновероятни, всеки от тези двоични сигнали носи по един bit информация. Затова там често наричат импулсите и двоичните символи **битове** и мярката **скорост на предаване на информация в bit/s** (означавана още като **bps** – bits per second) съвпада по стойност с мярката **брой импулси за секунда в Baud**. Затова компютърните специалисти никога не използват единицата Baud.

В Комуникационната техника, за да се повиши скоростта на предаване на информацията, се предават дискретни сигнали с повече възможни състояния, напр. 4, 8, 16, 256 и т.н. Тогава всеки импулс носи 2, 3, 4 или 8 bit информация. Ако се работи с импулси с 256 стойности и скоростта на предаване на импулсите е напр. 2000 Baud, то скоростта на предаване на информацията с тези импулси ще бъде $2000 \cdot 8 = 16000$ bit/s.

Byte се нарича група (кодова комбинация) от 8 bit или двоични сигнали. При оценка на скоростите на предаване на информация в Интернет, много често се използва единицата мярка Byte/s, респ. kByte/s и MByte/s, означавани по-често като B/s, kB/s и MB/s. Ясно е, че **на скорост на предаване от 250 kB/s съответства 2 Mbps**.

Електрически параметри на сигналите

Напрежение, ток и мощност в абсолютни единици (V, A, W).

Ниво по напрежение p_u – напрежение U в относителни логаритмични единици (децибели – dB) – отнесено към 0.775 V

$$p_u = 20 \lg(U/0.775), \text{ dB}$$

Ниво по мощност p_w - мощност P_s в относителни логаритмични единици (децибели по мощност – dBm) – отнесено към 0.001 W

$$p_w = 10 \lg \frac{P_s}{0.001}, \text{ dBm}$$

Динамичен обхват (диапазон) D_s на сигнала:

$$D_s = 10 \lg \frac{P_{max}}{P_{min}}, \text{ dBm}$$

представляващ логаритъм от отношението на максималната към минималната мигновена мощност на сигнала.

Пикфактор на сигнала Q – логаритъм от отношението на максималната към средната мощност P_{av} на сигнала

$$Q = 10 \lg \frac{P_{max}}{P_{av}}, \text{ dBm}$$

В реалните комуникационни канали нивото на сигналите по мощност рядко надвишава 0 dBm. Динамичният обхват на говорните сигнали с телефонно качество е 20-35 dBm, а пикфакторът Q – 14-18 dBm.

ОПИСАНИЕ НА КОМУНИКАЦИОННИТЕ КАНАЛИ

Комуникационен канал нарекохме техническата част на комуникационната система (без източника и получателя на съобщението). Каналите също биват аналогови и дискретни (цифрови) и също се описват с **електрически, времеви, честотни и информационни параметри**.

Електрически параметри на каналите

Допустимо ниво $p_{wk.don}$ на входа на канала.

Динамичен обхват D_k на канала

$$D_k = 10 \lg \frac{P_{max}}{P_N}, \text{ dB},$$

представляващ лог. отношение на максимално допустимата мощност на входа на канала към мощността P_N на шуменията. Динамичният диапазон на аналогов телефонен канал е около 45 dB, а на музикално CD, разгледано като канал за предаване на информация – над 92 dB.

Условия за неизкривено предаване: $D_s \leq D_k$ и $p_{ws.max} \leq p_{wk.don}$

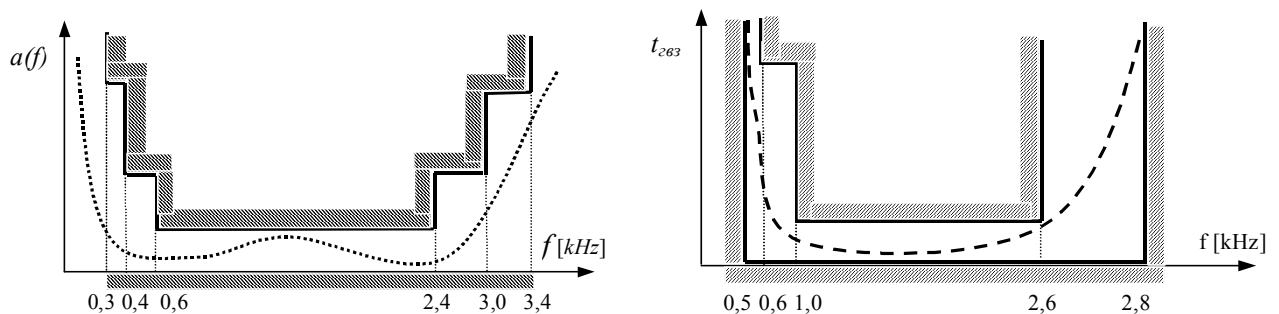
Затихване $A(\omega)$ и **усилване** $G(\omega)$ на канала: $A(\omega) = -G(\omega) = 10 \lg \frac{P_{ex}}{P_{из}}, \text{ dBm}$

В комуникациите се използват няколко мерки за затихване, дефинирани при различни стойности на товарните съпротивления на канала.

Описание на каналите в честотна област

Ако се разглеждат като линейни електрически вериги, каналите се описват с техните **амплитудно-честотна** $K(\omega)$ и **фазово-честотна** $\phi(\omega)$ **характеристики (АЧХ и ФЧХ)**. Вместо с АЧХ, която съвпада с усилването $G(\omega)$, по-често се работи с реципрочната и логаритмична мярка – затихването $A(\omega)$. Вместо с ФЧХ, която трудно се измерва при географски разместени вход и изход на каналите, по-често се работи с т. нар. групово време на закъснение $t_{\text{згз}}(\omega)$

$$t_{\text{згз}}(\omega) = -d\phi(\omega)/d(\omega), \text{ s}$$

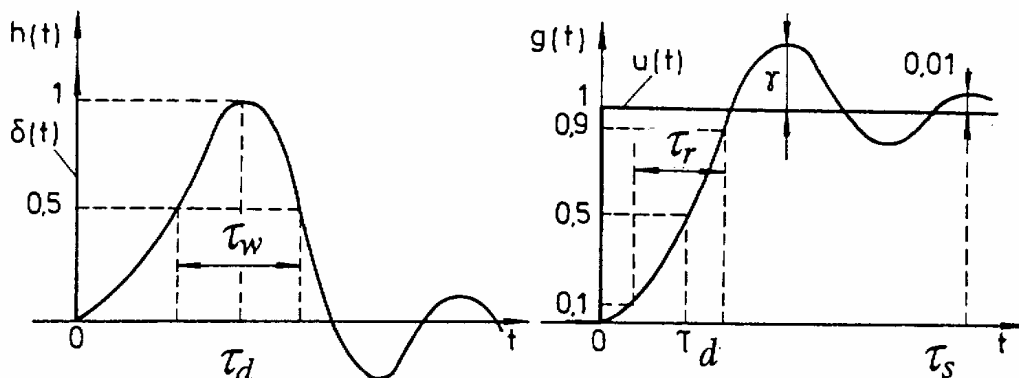

Шаблони за неравномерностите на затихването $a(f)$ и ГВЗ $t_{\text{згз}}(\omega)$ на аналогов телефонен канал

Честотна лента (F_k) на канала се нарича диапазонът на пропускане на канала, в който затихването не надвишава зададена стойност (най-често 3dB). Освен с F_k тя често се означава с BW_k (от bandwidth).

Описание на каналите във времева област

Като линейни вериги, каналите се описват във времева област с техните **импулсна** $h(t)$ и **преходна** $g(t)$ характеристики, представляващи реакцията на канала на делта-функция и на единично напрежение подадени на входа.

Ширината τ_w на импулсната характеристика, която е приблизително равна на времето за нарастване τ_r на переходната характеристика, ограничава максималната скорост на предаване на импулсни сигнали B_{max} (Baud) по каналите. Тя е пряко свързана и с ширината на честотната лента F_k чрез

популярния критерий на Найкуист

$B_{max} = 2 F_k$, Baud – за нискочестотни (т. нар. base-band) канали

$B_{max} = F_k$, Baud – за лентови (високочестотни) канали)

Известно е друго фундаментално ограничение, свързващо честотните и времевите параметри на каналите

$$F_k \tau_w = \text{const} > 1/\pi = 0.318$$

При инженерни пресмятания се приема

$$F_k \tau_w > 0.35$$

Информационно описание на каналите

Пропускателна способност на канала C_k (bit/s)

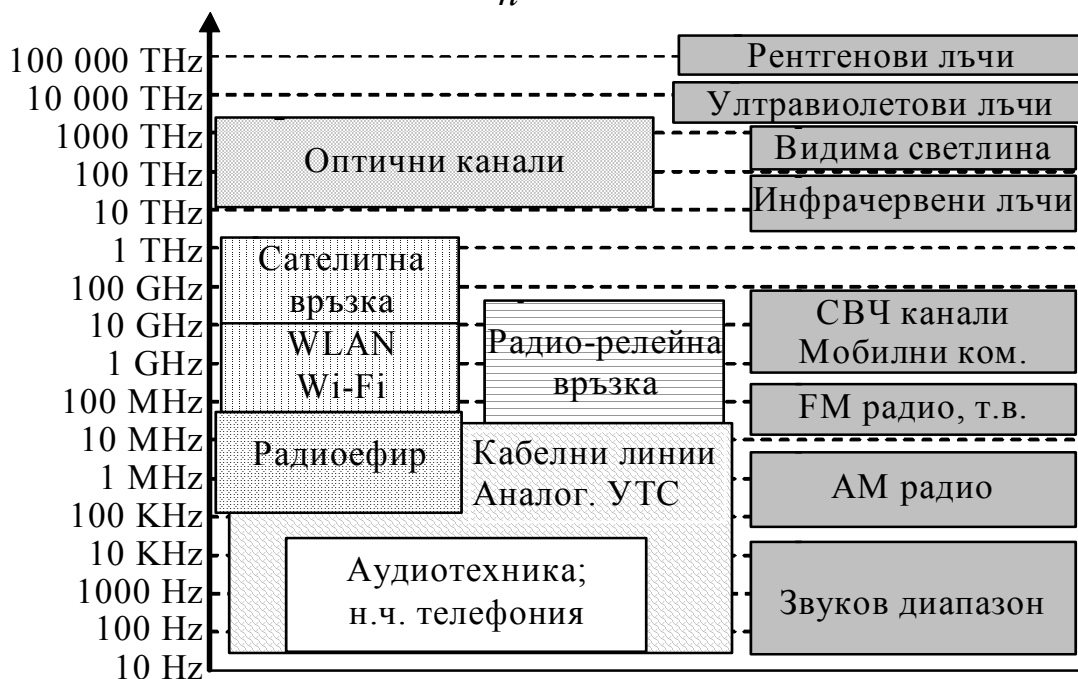
$$C_k = F_k \log_2 \left(1 + \frac{P_s}{P_N} \right), \text{ bit/s}$$

В дискретен канал без смущения: $C_{k.max} = B_{max} \cdot \log_2 m$, bit/s

където m е броя на възможните равновероятни стойности на сигнала

Шумоустойчивост на канала

- грешка по импулс: (Bit Error Rate - BER) $p_o = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{n_o}{n}$,
- достоверност: $D = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{n_{np}}{n} = 1 - p_o$

Разпределение на честотните диапазони в комуникациите